

DAŽAS PIEZĪMES KĀDA RAKSTA MALĀS

Pagājušajā gadā dienas gaismu ieraudzīja redzamā vēsturnieka, viduslaiku vēstures speciālista Ilgvara Misāna rakstu krājums “Klio Latvijā: raksti par historiogrāfijas problēmām”. Apsveicama ir autora konsekventā interese par vēstures teorētiskām problēmām plašā tematiskā un hronoloģiskā areālā. Virkne rakstu ir patiesi augstvērtīgi, zinātniski opusi, ar kuriem šo rindiņu autors bija priecīgs iepazīties. Tā kā lielākā daļa rakstu veltīta Latvijas vēstures agrāko periodu vēsturei, kurā neesmu speciālists, negatavojos dot šī krājuma vispārīgu analīzi un vērtējumu. Mans mērķis šoreiz ir daudz pieticīgāks – izteikt dažas piezīmes sakarā ar kolēģa rakstu “Starp zinātni, ideoloģiju un politiku. Vēstures rakstīšana Latvijā pēc 1991. gada”. Tajā skarti Latvijas vēstures izpētei būtiski jautājumi, par dažiem no kuriem vēlos paust savu, no I. Misāna uzskatiem atšķirīgo, viedokli.

1. Saprotu, ka autors nelielā rakstā nevar sniegt dziļu analīzi, bet gan tikai ieskatu aplūkojamajās problēmās. Tomēr arī šādā gadījumā pētniekam un vērtētājam ir jābūt kaut aptuvenam, kvantitatīvos rādītājos izsakāmam priekšstatam par historiogrāfijas veikumu attiecīgajā periodā. Cik monogrāfiju, rakstu krājumu (protams, te nav runa par atsevišķiem rakstiem), kādi ir šo izdevumu galvenie tematiskie, hronoloģiskie u.tml. parametri? Bez šādas informācijas korekts ieskats historiogrāfijas problēmās vienkārši nav iespējams. Nekā no tā aplūkojamajā rakstā lasītājs nerod.

2. Šo piezīmju autoram šķiet, ka tieši nepietiekama historiogrāfijas pārzināšana ir likusi autoram teikt sekojošo: “Citas Latvijas tautas un kaimiņi, ja vispār tiek pieminēti, tad tikai garāmejojot, kā tādi, kas veido latviešu vēstures fonu. Kaut arī kopš 90. gadu vidus ir iznākušas daudzas nelielas grāmatiņas, kurās ir aprakstīta atsevišķu nacionālo minoritāšu vēsture, kopumā “citiem” zemes vēsturē tiek atvēlēta otršķirīga, latviešiem pakārtota nozīme.” Tādam vērtējumam es nekādi nevaru piekrist. Pat ja nerunājam par 90. gadu “grāmatiņām” un nepieminam daudzus jo daudzus rakstus vēstures žurnālos un muzeju gadagrāmatās, aina tomēr ir pilnīgi cita. Tikai 21. gadsimta pirmajos astoņos gados vien ir iznākušas vismaz 20 ievēribas cienīgas grāmatas par Latvijas nacionālo mazākumtautību vēsturi. To skaitā pētījumi, kuros mazākumtautību vēsture aplūkota kopumā, solīdi pētījumi par vācu, krievu, ebreju mazākumtautību vēsturi Latvijā. Latvijas ebreju vēsturei un holokausta jautājumiem šai laikā veltīts vairāk nekā 10 grāmatu. Turklāt tieši šajos gados par dominējošo kļūst tendence skatīt Latvijas vēstures gaitu mazākumtautību un kaimiņvalstu vēstures kontekstā.

3. Mākslīgi sakonstruēts šķiet I. Misāna proponētais Latvijas vēsturnieku dalījums “nacionāli orientētos” un tādos, kas “pauž pasaulei atvērtu skatījumu uz pagāni”. Kritēriji šādam dalījumam, kurus izvēlas autors, ir augstākā mērā neskaidri un pretrunīgi.

Rakstā izteiktie pieņēmumi veido aptuveni šādu shēmu. Nacionāli orientētie vēsturnieki ir politizēti vēsturnieki, politizētie vēsturnieki ir vēsturnieki, kas nodarbojas ar 20. gadsimta vēsturi, viņi zināmā mērā ir atpalikuši, tādēļ viņiem būtu jāmacās no ārzemju kolēģiem un tiem saviem amata brāļiem un māsām, kuri nodarbojas ar Latvijas vēstures agrāko periodu pētniecību.

4. Domāju, ka raksta autora vairākkārt pieminētie “mēģinājumi aptvert plašāku telpu”, protams, ir slavējami, taču arī pētījumi, kas labā zinātniskā līmenī ir veltīti konkrētiem šaurākiem Latvijas vēstures jautājumiem, nav zemāk vērtējami. Protams, principā varētu piekrist kolēģa I. Misāna teiktajam, ka “nacionāli orientētas pagātnes interpretācijas robežu pārkāpšana ir saistīta ar latviešu vēsturnieku piedalīšanos starptautiskos projektos”. Dīvainā kārtā gan nākas konstatēt, ka tieši domājamais nacionāli aprobežoto autoru loks aplūkojamajā periodā šajā ziņā ir parādījis apskaužamu ražību un aktivitāti. Piedalīšanās starptautiskos projektos un konferencēs, pētījumi (starptautiski orientēti), kuru rezultāti fiksēti Latvijā un ārzemēs izdotos simtos rakstu un desmitos grāmatu. Šo aktivitāšu uzskaitē un sistematizēšanai vien būtu nepieciešams vesels raksts. Uzkrītoša ir šādu reāliju ignorance no I. Misāna puses.

5. Neviens vēsturnieks nevar izvairīties no politikas, ja kāds nopietni tā domā, tā ir ilūzija. Lai man piedod kolēģis I. Misāns, bet arī viņa raksts, par kuru šeit ir runa, ir tam uzskatāma liecība. Cita lieta, ka valsts institūciju tieksme pēc stabilitātes arī vēstures skaidrojumā slēpj permanentu konfliktu ar vēstures zinātnes attīstību. Pie tam, grozi kā gribi, vēsture ir un, manuprāt, arī turpmākajā laikā paliks valstiskās apziņas, nacionālās pašapziņas, patriotisma, tradīciju saglabāšanas un veidošanas līdzeklis. Protams, īpašas politiskās angažētības briesmas vienmēr pastāv, bet aplūkojamajā laika periodā Latvijā, manuprāt, vēsturnieku pētniecības brīvība un profesionālā autonomija nav tikusi apdraudēta.

6. Šis nelielās piezīmes nepretendē uz absolūtas patiesības statusu. Kolēģim Ilgvaram Misānam ir tiesības uz savu skatījumu, taču arī man ir tiesības tam nepiekrīst.

Kā vēstures profesionālim man šai otra cienījama profesionāļa rakstā būtu gribējies redzēt pārliecinošāku argumentāciju, lielāku cieņu pret citu vēsturnieku veikumu, ne tikai dogmatisku un politizētu pieeju, klasificējot vēsturniekus un viņu darbus.

Ilgvars Butulis